

C SERBA JÚLIA

Lumière de l'aube – a hajnal fénye

Yoko Ono retrospektív kiállítása

Musée d'Art Contemporain, Lyon
2016. március 9 – július 7.

Arra a kérdésre, hogy ki az a YOKO ONO, a megkérdezettek egy bizonyos koron felül nagy valószínűséggel azt a választ adják, hogy John Lennon felesége, a fiatalabbak pedig azt, hogy „hallottam már a nevét, de nem tudom, hogy ki az.” Pedig John Lennon özvegye, Yoko Ono már akkor Fluxus-művész volt, amikor az irányzatnak még nem is volt neve, és több mint hat évtizede a nemzetközi művészeti élet igen aktív szereplője. New York-i loftja 1960-tól olyan performanszok, koncertek, „eventek” helyszíne volt, amelyeknek résztvevői az akkori avantgarde legmerészebb zenészei, költői, táncosai, képzőművészei voltak, mint például La Monte Young, Robert Morris, Simone Forti vagy Terry Jennings, de ott találjuk köztük John Cage-et, Marcel Duchamp-t, Isamu Noguchit, Jasper Johns-t és Robert Rauschenberget is.

YOKO ONO
Ex it, 1997/2016 © Fotó: Cserba Júlia

Fraciaországban kollektív kiállításokon eddig is többször találkozhattunk munkáival, de – Németország, Dánia és Ausztria után – most első alkalommal jelentkezik retrospektív kiállítással. Az, hogy ennek helyszíne a lyoni Musée d'art contemporain,¹ szinte magától értetődően következik abból a tényből, hogy a múzeum igazgatója, THIERRY RASPAIL hosszú évek óta kíséri figyelemmel Yoko Ono tevékenységét, és a *Lyoni Biennáléra* is több alkalommal meghívta. Hogyan lehet bemutatni egy olyan művész életművét, aki annyiféle eszközzel, ráadásul főleg akcióművészettel, performansszal, zenével, videóval dolgozik? – tettem fel a kérdést Thierry Raspail-nak, aki JON HENDRICKS-szel együtt a kiállítás társkurátora. „Yoko Ono ötleteit metaforaként kell felfogni, amit azután festmény, installáció, performansz vagy egyéb formában lehet értelmezni. Ugyanazt a gondolatot, koncepciót különböző alakban és időben is egymástól nagy távolságban dolgozza fel. Kezdetből fogva nem ad végleges formát a munkáinak, ugyanaz alatt a cím alatt többféle variáció létezik, és szabad utat ad instrukciói megjelenítésének is. Ön is, én is, bárki interpretálhatja.”

Ono esetében tulajdonképpen nem létezik „eredeti” alkotás, de úgymint felfoghatjuk, hogy valamennyi az. Ennek egyik eklatáns példája az *Instruction Paintings*. Ono első egyéni

¹ <http://www.mac-lyon.com/mac/>

YOKO ONO
We are All Water 2006. Kunsthalle Bielefeld, 2008

kiállításán 1961-ban, *Paintings & Drawings by Yoko Ono* címmel, korábban megfogalmazott instrukciói, rendelkezései alapján készített festményeit mutatta be George Maciunas New York-i galériájában, 1962-ben Tokióban viszont már csak az instrukciókat. Ez utóbbi esemény volt a konceptuális művészet egyik legelső nyilvános megjelenése. A közönség akkor, akárcsak most Lyonban, képek helyett rendelkezésekkel találta szemben magát. „Festményeim rendelkezések, és arra vannak hivatva, hogy mások hozzák létre” – vallja Ono, és ez történhet akár tárgyasult formában, akár képzeletünkben. 1964-ben *Grapefruit* címmel könyv alakban is megjelentette konceptuális instrukcióinak gyűjteményét, amit egyes kritikusai kottáknak, mások költeményeknek tartanak. Az első instrukciók, mint a „mosolyogjon egy hétig” vagy a „köhögjön egy évig” az ötvenes évek első felében születtek. A későbbiek ennél összetettebbek és vizuális aktivitásra invitálnak: „Hó helyett fehér márvánnyal beborított kert, a márvány hasonlít a hóhoz, de ezt nem lehet megállapítani, csak ha leszedjük a márványréteget.” „Egy papírgombóc és egy márványból készült könyv, a végső változatban egymásba fuzionál a két tárgy, de ennek létrejötte csak a fejünkben sikerülhet”, avagy „márványgömb,

YOKO ONO
Half-A-Room, 1967/2016 © Fotó: Cserba Júlia

ami képzeletünkben fokról fokra olyan hegyes kúppá alakul, hogy egy bizonyos pillanatban elnyúlik a helyiség túlsó végéig”.

Egészen más formában, de hasonló indítékkal készült 1967-es munkája, a félbevágott bútorokkal berendezett *Half-A-Room*. Az ebédlő bútorainak hiányzó részét képzeletünknek kell kiegészítenie. Azt, hogy Yoko Ono nemcsak képzeletében alkot figyelemre méltó képeket, azt a *Franklin Summer* (1994) nyolcvanegy vízszintesen és harminckét függőlegesen sorakozó, azonos méretű rajzával bizonyítja.

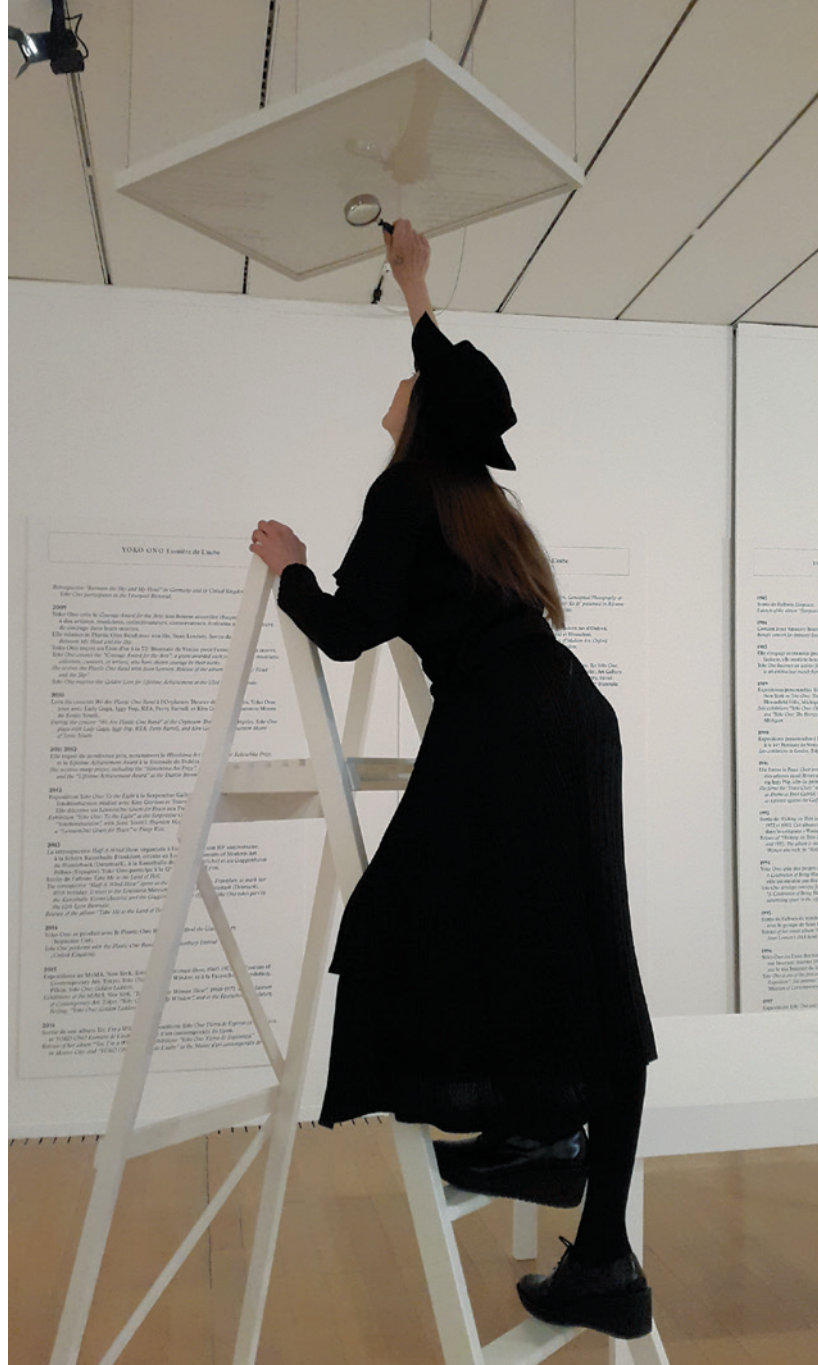
Egy 1967-es szövegében, a *Water Talk*-ban Yoko Ono azt írja, hogy „mindnyájan vizek vagyunk, más-más tartályban”. Ezt a gondolatot eleveníti meg az a 2006-ban készített installációja, amelyben azonos mennyiségű vízzel töltött, azonos méretű kis flakonok sorakoznak egy hosszú polcon. Rajtuk kézzel írt címkén politikusok, csalók, diktátorok, írók, művészek neve olvasható: Heine, Matisse, Thomas Mann, Hitler, Schönberg, John Lennon....

Az 1933-ban született Yoko Ono emlékeztetőbe élesen bevésődtek gyerekkorának háborús emlékei, a bombázások, az éhezés, a menekülés. Elkötelezett pacifistaként számos akció fűződik nevéhez, közülük a legismertebb és legnagyobb hatású a John Lennonnal közös *Bed-in for Peace* (1969) az amszterdami Hilton szállóban és ugyancsak közös óriásplakátokon, szórólapokon, újsághirdetéseken meghirdetett nemzetközi kampányuk 1969-ben, a *War is Over (If you want it)* volt. Ono eredetileg 1966-ban készített installációja, a *Play It By Trust* a háborús konfliktusok abszurdítására, a kölcsönös bizalom hiányára kívánta felhívni a figyelmet. Itt mindkét sakkozó partner fehér bábukkal játszik, ami nemcsak kiváló emlékezőtehetséget igényel, de ellenfelünk iránti bizalmat is. Az *Ex it*, aminek első változata 1997-ben készült, csarnok méretű

termet betöltő száz fakoporsója, a koporsókból kinövő fák és az itt-ott felzendülő madártrilla a halál és az újjászületés megrendítő metaforája. Második világháborús katonai sisakok függenek a mennyezetről különböző, zömében elérhető magasságban, bennük eget ábrázoló kék puzzle darabokkal. A *Piece of Sky* (2001) arra invitálja a látogatót, hogy „vegyen egy darabot az égből, tudatában kell lennie annak, hogy valamenynyien részei vagyunk mindegyikünknek”. Ono első alkalommal 2004-ben bemutatott akciója, az *Onochord - I. II. III. I. Love* szintén a béke üzenetét hordozza, de sokkal kevésbé meggyőzően, kevésbé hitelesen. Ennek lényege, hogy az arra hivatott helyeken, ezúttal a múzeum boltjában megvásárolható kis Onochord-zseblámpával ismerősnek, ismeretlennek villantsunk egyet, kettőt majd hármat, azt üzenve ezzel, hogy „I love you”. Bár ez az akció egyenes folytatása Ono korábbi háborúellenes megnyilvánulásainak, ez a „szeressük egymást gyerek”-szerű üzenet végtelenül naív, hamis utópia.

Yoko Ono, az elkötelezett művész nemcsak pacifista, de feminista is. Egyik filmre rögzített, emblemikus performansa, a *Cut Piece* (1965), akárcsak 1970-ben készített videója, a *Fly*, a nő testének önrendelkezési jogáért áll ki. Az első esetben Ono a színpadon a japán nők tradicionális pózában ülve, arra szólította fel a közönséget, hogy sorra vágjanak le egy-egy darabot a ruhájáról. A performansz Onótól bátorságot igényelt, hiszen kimenetele bizonytalan volt, nem lehetett tudni, meddig merészkednek el a résztvevők, esetleg a teljes lemeztelenítésig, ami a hatvanas évek Amerikájában akár botrányná is fajulhatott volna. A *Fly*-ban, amit Ono a „női test kihasználása elleni feminista manifesztumnak” szánt, egy légy mászik hosszú perceként keresztül egy meztelen női testen. *Toilet Thoughts* című filmje (1997) abból az instrukcióból született, hogy oxfordi kiállítása alkalmával egy meztelen női feneket ábrázoló posztert kell a város 365 pontjának mellékhelyiségeiben elhelyezni, és azokat rendszeresen filmezni. A mostani kiállítás időtartama alatt Lyonban is 365 helyen találkozhatunk a szóbanforgó poszterrel.

Yoko Ono munkásságának fontos, elválaszthatatlan része a zene. A három emeletet elfoglaló kiállítás minden részét végigkíséri a zene, a hang, beleértve a mellékhelyiségeket is, ahol egy korábbi performansz-koncertre utalva, a WC-öblítő felerősített hangja fogadja az oda betérőket. Hol hangeffektusokat hallunk, hol pedig Ono hangszerként használt hangját, hagyományos értelemben vett énekét vagy sikoltását, nevetését, sírását. Vég nélkül ismétlődő, befejezés nélküli szerzeményei jól illeszkednek a kiállítás egyes részeihez, és az ott töltött idő alatt élvezetet is találunk bennük, a múzeum alkalmazottjai azonban méltán

YOKO ONO
Yes Painting, 1966, Lyon, 2016 © Fotó: Cserba Julia

érdemelnének „veszélyességi pótlékot”. Mindennek nem mond ellent, hogy Ono évek során megjelentetett számos lemeze közül több is a Billboard sikerlistájának élére került. John Lennon mellett, sok más jelentős zenésszel, többek között John Cage-dzsel, Frank Zappával, Eric Claptonnal, Ornette Colemannel működött együtt, legutóbb, 82-ik születésnapja alkalmával pedig John Zornnal. Ono retrospektív kiállítása tulajdonképpen nem egyéni kiállítás, a közönség részvétele nélkül ugyanis befejezetlen, sőt zömében lényegét veszített alkotások sora lenne. Mi értelme lenne a teljes sötétségbe burkolt teremnek, a *Touch Piece*-nek, ha nem tapogatóznánk benne, nem érintenénk meg egymást. Létrára mászunk, hogy nagyító segítségével kiderítsük, mit rejt a *Yes Painting*: egy apró papírdarab közepére írt YES-t. Megpróbálunk minél hosszabb partit játszani a fehér sakk-kal, és szöveget verünk a *Hammer A Nail Painting*-be. (Ennek első, 1966-ban Londonban bemutatott változata kapcsán ismerkedett meg Yoko Ono John Lennonnal, aki megkérdezte, beleütheti-e az első szöveget a képbe. Ono azt válaszolta, hogy ha fizet 5 fontot, akkor igen. Lennon ahelyett hogy fizetett volna, megkérte, hadd üthesse be inkább jelképesen. „Olyan sráccal találkoztam, aki ugyanazt a játékot játszsa, mint én, gondoltam” – emlékszik vissza az esetre Ono.)

Yoko Ono provokáló, megosztó, egyesítő, felrázó, megrázó, szóragoztató, elgondolkodtató, nőies, férfias, bátor, törekeny, könnyen érthető, nehezen befogadható. Nem mindennapi személyiség, nem mindennapi művész.